

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statements and significance of the problems)

“พระมาลัย” เป็นชื่อของพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา มีเรื่องราวปรากฏอยู่ใน “มาลัยสูตร” อันเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก¹ แต่งขึ้นเป็นนิทานธรรม เพื่อเป็นคติในการสั่งสอนศาสนา จากเนื้อหาคือความเป็นมาของพระมาลัย อันก่อปรไปด้วยบุญญาภิหารเป็นที่น่าประทับใจ พระมาลัยจึงได้รับความเคารพนับถือและเผยแพร่เรื่องราวไปอย่างกว้างขวาง

เนื้อความโดยสังเขปของมาลัยสูตรกล่าวถึง พระเถระองค์หนึ่งนามว่า พระมาลัย เชาวณะ อาศัยบ้านกัมโพช ในโรหชนบท ลังกาทวีป เป็นผู้มีฤทธิ์และญาณอันสูงสุด มักไปสู่ เทวโลกและยมโลกด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ และนำเรื่องราวความสุขในเทวโลกและความทุกข์ของ สัตว์ในนรกมาแจ้งแก่มนุษย์ คนทั้งหลายเลื่อมใสในคำสั่งสอน เว้นจากการทำบาป ประกอบแต่ การบุญ มีการให้ทาน เป็นต้น แล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว สัตว์นรกจึงพ้นจาก

อบายไปสู่เทวโลก ด้วยผลบุญที่ญาติอุทิศให้

วันหนึ่ง ขณะพระมาลัยกำลังโคจรบิณฑบาต มีชายเข้ใจผู้เลี้ยงดูมารดาเป็นนิจไปยัง สระน้ำเพื่อชำระกาย เมื่ออาบน้ำเสร็จ แลเห็นดอกบัว 8 ดอก จึงเก็บจากสระเดินมาตามทาง ระหว่างทางพบพระมาลัยก่อบรรพด้วยอินทรีสังขสักร บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จึงถวาย ดอกบัวแก่พระมาลัย โดยตั้งจิตอธิษฐานว่า แม้เกิดชาติใดขอให้พ้นจากสภาพความเข้ใจ เมื่อพระ เถระทำอนุโมทนาแล้ว คำริจะนำดอกบัวทั้งแปดไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ในเทวโลก จึงเข้าจุดถ ถญาณ เมื่อออกจากญาณแล้วเหาะขึ้นสู่อากาศ เพียงชั่วลัดมือเดียวก็ถึงบรรลุถึงลานพระเกษแก้ว จูฬามณีเจดีย์ในดาวดึงส์สวรรค์ แล้วกระทำประทักษิณสักการะบูชาพระเจดีย์ในทิศทั้งแปด

ขณะนั้นพระอินทร์หรือท้าวสักกเทวราชทรงนำเทพบุตรและเทพอัปสรบริวารเสด็จมา บูชาพระเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยเถระจึงได้สนทนาธรรมกับท้าวสักกเถระ ครั้นแลเห็นเทวดา ทั้งหลายพากันมาบูชาพระเจดีย์เป็นอันมาก พระเถระจึงถามท้าวสักกเทวราชว่า พระโพธิสัตว์ศรี อาริยมตไตรจะเสด็จมากระทำสักการะพระเจดีย์เช่นเดียวกับเทวดาอื่นๆ หรือไม่ ก็ทราบว่พระ

¹ชนิด อยู่โพธิ์, ตำนานเทศน์มหาชาติ (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2534. พิมพ์แจกใน งานทอดกฐินพระราชทานของสำนักนายกรัฐมนตรี ณ วัดมหรณพาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 29 ตุลาคม 2534), 12.

บรมโพธิสัตว์จะเสด็จมาในวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เมื่อวันนั้นเป็นวัน 8 ค่ำ พระศรีอารียเมตไตรยจะเสด็จมา ระหว่างนั้นเทพบุตรพร้อมด้วยบริวารจำนวนมากได้พากันมายังพระเจดีย์ พระเถระเห็นแล้วจึงถามว่า ไซ้พระศรีอารียเมตไตรยเสด็จมาหรือไม่ ครั้นท้าวสักกเทวราชตอบไม่ใช่ พระเถระจึงถามต่อไปถึงความนามของเทวดาที่มานั้น เป็นเหตุให้ท้าวสักกเทวราชพรรณนาถึงนาม และบุพกรรมของเหล่าเทพดาที่เสด็จมาโดยลำดับรวม 12 องค์ คือ

เทพองค์หนึ่ง ในบุพพชาติเป็นชายใจเกี้ยวพว้าเลี้ยงชีพ ได้ให้ทานข้าวก้อนแก่กา จึงได้บริวารหนึ่งร้อย แสดงคติการกระทำทานแม่แก่สัตว์เดรัจฉาน ย่อมได้ผลตอบแทนร้อยส่วน

เทพองค์หนึ่ง ในมนุษยชาติเป็นชายเลี้ยงโค ได้แบ่งส่วนอาหารของตนแก่เพื่อนโกลา จึงได้บริวารหนึ่งพัน แสดงคติการกระทำทานแก่ผู้ไม่มีศีล ได้ผลแห่งทานหนึ่งพัน

เทพองค์หนึ่ง ในกาลก่อนได้ให้ทานแก่สามเณรผู้ทรงศีล จึงได้บริวารหนึ่งหมื่น แสดงคติการกระทำทานแก่ผู้มีศีล ได้รับผลแห่งทานหมื่นหนึ่ง

เทพองค์หนึ่ง ในมนุษยชาติได้ให้ทานแก่ภิกษุ จึงได้บริวารสองหมื่น แสดงคติการทำบุญแก่ภิกษุผู้ถือศีล ย่อมได้รับผลสองหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในบุพพชาติเกิดเป็นช่างทอผ้าในเมืองอนูราชปุระ เป็นผู้เลี้ยงชีพชอบ ได้ทำบุญเผาศพไม่มีญาติ ให้ทานแก่ผู้มีศีลและอุทิศส่วนกุศลให้คนเหล่านั้น จึงได้บริวารสามหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในชาติปางก่อนเกิดเป็นเศรษฐีมหาศาล ชื่อหริตล เป็นผู้เลี้ยงชีพชอบ รักษาศีลและให้ทานแก่ผู้มีศีล จึงได้บริวารสี่หมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในบุพพชาติเป็นพระอนุชาของพระเจ้าอภัยทูลุ มีพระนามว่าสัทธาตส เป็นผู้มึศีรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ทรงศีล 5 และศีล 8 ในวันอุโบสถ และให้ทานแก่ผู้มีศีลทั้งหลาย จึงได้บริวารห้าหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในชาติก่อนคือพระเจ้าอภัยทูลุ เป็นผู้เคารพในพระรัตนตรัย ทรงกระทำการกุศลต่างๆ อาทิ สร้างพระเจดีย์ ปลุกโพธิ์ ถวายทักษิณาแก่ภิกษุ อุปถัมภ์บิดามารดา ให้ทานแก่ผู้มีศีลและยาก จึงได้บริวารหกหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในบุพพชาติบวชเป็นสามเณร มีความเคารพในพระรัตนตรัย ปรนนิบัติดูแลสงฆ์เป็นนิจ จึงได้บริวารเจ็ดหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในมนุษยชาติเป็นชายทุกตะใจเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้าง ได้ประกาศบอกผู้อื่นให้ถวายบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ จึงได้บริวารแปดหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในชาติปางก่อนเกิดในหมู่บ้านกัณนิการิก ได้บูชาสฤของพระพุทธเจ้าด้วยดอกกรรณิการิ์ และอุทิศร่างกายจากน้อมจิตใจถวายเป็นพลีบูชาแก่พระเจดีย์ จึงได้บริวารเก้าหมื่น

เทพองค์หนึ่ง ในบุพพชาติเป็นชายเกี่ยวหญ้าในเมืองอนูราชปุระ มีศรัทธาก่อพระเจดีย์
ทราย และบูชาด้วยความปีติเลื่อมใสพร้อมด้วยไตรทวาร จึงได้บริวารหนึ่งแสน

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรย ซึ่งสถิตในสวรรค์ชั้นดุสิตได้เสด็จมาถึงพร้อม
ด้วยเทพบริวารจำนวนแสนโกฏิ ทรงแวดล้อมด้วยเทพกัญญาทั้งด้านหน้า ด้านหลัง ด้านขวา
ด้านซ้าย ด้านละร้อยโกฏิ พระเถระได้ถามถึงบุพกรรมของเหล่าเทพกัญญา รวมทั้งถามถึงกุศล
กรรมของพระศรีอาริยมตไตรยในอดีต ท้าวสักกะก็ได้พรรณนาการกุศลของเหล่าเทพกัญญาถึง
เหตุได้บังเกิดแวดล้อมพระศรีอาริยมตไตรยว่าได้ถือศีลฟังธรรมและถวายทักษิณาในวันธรรม
สวณะ เป็นนิจ และกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมี 30 ประการของพระศรีอาริยมตไตรยโดยสังเขป

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์กระทำประทักษิณบูชาพระจุฬามณีแล้ว ได้สนทนากับพระมาลัย
มีสาระสำคัญกล่าวถึงสภาพความเป็นไปของมนุษย์ชาวชมพูทวีป เมื่อทราบวามมนุษย์ทำบุญเพื่อ
ปรารถนาพบกับพระองค์ พระบรมโพธิสัตว์จึงตรัสกับพระมาลัยให้แจ้งแก่มนุษย์ว่า ผู้ใด
ปรารถนาจะเกิดในศาสนาของพระองค์ ให้ฟังมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้งพันคาถาให้จบในหนึ่ง
วัน และบูชาธรรมด้วยเครื่องบูชาสิ่งละพัน อันได้แก่ ประทีป ฉัตร ธงและดอกไม้ต่างๆ ก็จะได้
บรรลुพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาเฉพาะหน้าพระองค์

จากนั้นพระโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรยได้ตรัสพยากรณ์ว่า เมื่อศาสนาของพระสมณ
โคดมสิ้นสุดลงเมื่อมีอายุครบ 5,000 ปี ผู้ชนจะเสื่อมจากศีลธรรม ทำให้มีอายุลดน้อยถอยลงเป็น
ลำดับ จนกระทั่งมนุษย์มีอายุเพียง 10 ปี เมื่อใดที่ทารกอายุ 5 ปี แต่งงานกับทาริกาอายุ 5 ปี เมื่อ
นั้นจะบังเกิดสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ทั้งหลายจะแลเห็นกันเป็นศัตรู ต่างประหัดประหารฆ่าฟันกัน
ตลอด 7 วัน จนถึงแก่ความพินาศทั้งสิ้น คงเหลือรอดแต่ผู้มีปัญญาซึ่งเร้นกายภาวนาอยู่ตามถ้ำ
ถ้ำป่าเขาโดยลำพัง เมื่อล่วง 7 วัน ผู้เหลือรอดอยู่จะพากันออกจากที่ซ่อน สวมครุสาคีชีวนกัน
กระทำการกุศลถือศีลทำบุญสืบต่อมา มนุษย์จึงมีอายุยืนยาวขึ้นเป็นลำดับ จนมีอายุถึงอสงไขย
ครั้งมนุษย์ไม่รู้จักความตาย มีความประมาทเป็นที่ตั้ง อายุจึงลดลงถึง 80,000 ปี สมัยนั้นมีฝนตก
ทุกกิ่งเดือน 10 วัน และ 5 วัน แผ่นดินอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองเต็ม
ไปด้วยคามนิคม ผู้คนดำรงชีวิตด้วยความผาสุก ไม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ มนุษย์หญิงชายมีรูปร่าง
มีความพอใจซึ่งกันและกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน แม้สัตว์ทั้งหลายก็มีเมตตาจิตต่อกัน วาระนั้นถึง
กาลที่พระศรีอาริยมตไตรยจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมี
ต่างๆ เป็นอันมากตลอด 16 อสงไขยแสนกัปป์ มนุษย์ในยุคของพระองค์จึงปราศจากเล่ห์เหลี่ยม
ทุกภัย อุดมไปด้วยความสุขสมบูรณ์ พระองค์จะประกาศธรรม นำพาเหล่ามนุษย์ให้บรรลुถึง
นิพพาน และยังหมุ่สัตว์ในนรกให้พ้นไปสู่สวรรค์ จากนั้นพระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์ ก็
เสด็จกลับยังดุสิตเทวโลก

เมื่อพระมาลัยเถระกลับมายังโลกมนุษย์แล้ว ได้แจ้งข่าวซึ่งพระศรีอาริยมตไตรยตรัสสั่ง มาทุกประการ คนทั้งหลายฟังแล้วบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา พากันทำบุญสร้างกุศล เมื่อตาย แล้วได้เกิดในเทวโลก ส่วนชายเชิญใจผู้ถวายดอกบัว 8 ดอก เมื่อสิ้นอายุแล้วได้เกิดเป็นอุบล เทพบุตร ประทับในนิลุบลปราสาท แวดล้อมด้วยทิพยสมบัติในเทวโลก²

เรื่องราวของพระมาลัยเถระดังกล่าวนี้ เป็นที่ดั่งใจของผู้คน เนื่องจากมีเนื้อหาแสดงถึง ผลแห่งความศุขานาประการ อันจะได้รับจากการกระทำความดี เป็นการชี้แนะให้บุคคล ประกอบแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวที่ให้ความหวังแก่มนุษย์ ในการได้พบกับโลกอุดมคติที่บริบูรณ์ในเบื้องหน้า ทำให้พระ มาลัยเป็นที่นับถือศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเป็นอย่างสูง เรื่องราวของพระมาลัยจึง ได้รับการถ่ายทอดไปอย่างกว้างขวาง โดยมีผู้นำมาแต่งเป็นวรรณกรรมหลายสำนวน ปรากฏอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ อาทิ ภาคเหนือ มีกัมภีร์ “มาลัยดั้น มาลัยปลาย”³ (ปฐมมาลัยและทุติย มาลัย) และ “มาลัยโศดโลก”⁴ ภาคกลาง มีวรรณกรรม “พระมาลัยคำหลวง” “พระมาลัยกลอน สวด” และ “นิทานพระมาลัย” ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกัมภีร์ “มาลัยหมื่น มาลัยแสน”⁵ และ ภาคใต้มี “มาลัยคำกาพย์”⁶ เป็นต้น

นอกจากนี้ เรื่องราวของพระมาลัยยังนิยมนำมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปกรรมอย่างแพร่หลาย ทั้ง ในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและคีตศิลป์⁷ สำหรับด้านงานจิตรกรรม พระมาลัยคู่ตรับเป็น เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่นิยมสร้างกันมากที่สุดเรื่องหนึ่ง โดยปรากฏแพร่หลายยิ่งกว่างาน ศิลปกรรมประเภทอื่น พบในหลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น จิตรกรรมประกอบสมุดพระมาลัย พระบรรณ (ภาพเขียนบนผืนผ้าหรือพิมพ์บนกระดาษ) จิตรกรรมอุคหลังชั้นไหว้พระ จิตรกรรมลาย

²สรุปความจากกัมภีร์มาเลย์เขตวัดเดรวัดดู ดู สุภาพร มากแจ้ง, “มาเลย์เขตเดรวัดดู : การตรวจสอบ ขำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), 195 – 216.

³มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย (เชียงใหม่ : ส. ทรัพย์การพิมพ์, 2529), 36 – 37.

⁴มาลัยโศดโลก (คำป้าง : ทวีสังฆกัณฑ์, ม.ป.ป.) ; มนชรีรา รัตนบุตร, “มาลัยโปรดโลก,” สารานุกรม วัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ 10 (2542) : 5149 - 5151.

⁵มหาชาติตำนานอีสาน (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์เฉลิม พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ในมหามงคลสมัยรัชมั่งคลาภิเษก วันที่ 2 กรกฎาคม 2531), 1 – 26.

⁶ประทีป ชุมพล, วรรณกรรมภาคใต้ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2519), 21 – 28.

⁷วัฒนา ฌ นคร, “ลักษณะร่วมของเรื่องพระมาลัยในวรรณกรรมพื้นบ้าน” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), 145.

ทองรดน้ำบนตู้พระไตรปิฎกและหีบคัมภีร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตรกรรมฝาผนังประดับอาคารพระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ฯ มีการสำรวจพบแหล่งจิตรกรรมกระจายอยู่ทุกภูมิภาค ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้⁸

จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัยมักมีรูปแบบซ้ำๆ อันเป็นแบบแผนประเพณีที่สร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม จิตรกรรมในท้องถิ่นภาคกลาง ซึ่งปัจจุบันยังพบหลักฐานแหล่งจิตรกรรมหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก ก็แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงคลี่คลายไปโดยลำดับ โดยมีพัฒนาการปรับเปลี่ยนไปทั้งตำแหน่งที่ตั้ง เนื้อหาองค์ประกอบภาพ ลักษณะการแสดงออกทางรูปแบบที่มีความหลากหลายยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการผสมผสานเข้ากับจิตรกรรมเรื่องต่างๆ ในชั้นหลัง ทั้งนี้คงมีปัจจัยหรือผลสะท้อนมาจากคติความเชื่อ ความรับรู้ ความเข้าใจของผู้คน ต่อเรื่องราวความเป็นมาของพระมาลัย ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย อันได้รับมาจากวรรณกรรม คัมภีร์และมุขปาฐะ ตลอดจนถึงความเชื่อ โลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องราวและสิ่งต่างๆ ในสังคมในเวลานั้นๆ ด้วย

อนึ่ง ท้องถิ่นภาคกลางอันเป็นที่ตั้งของราชธานี นับตั้งแต่พระนครศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ จัดได้ว่าเป็นศูนย์กลางด้านการเมืองการปกครอง พุทธศาสนา วรรณคดี ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งได้มีอิทธิพลแผ่ขยายถ่ายทอดไปยังภูมิภาคต่างๆ จิตรกรรมในภาคกลาง โดยเฉพาะฝีมือช่างหลวงในราชธานี จึงนับเป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจสำคัญให้กับจิตรกรรมในแต่ละภูมิภาคด้วย

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาวิเคราะห์วิจัยเพิ่มเติมถึงลักษณะพัฒนาการของจิตรกรรมพระมาลัยในท้องถิ่นภาคกลาง เพื่อสามารถเชื่อมโยงและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา วรรณกรรมและจิตรกรรมพระมาลัยในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งถึงปัจจุบันสภาพทางการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับจิตรกรรมพระมาลัย ยังคงเป็นแต่เพียงการสำรวจรวบรวมแหล่งจิตรกรรมในเบื้องต้น ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะจิตรกรรมไว้โดยสังเขปเท่านั้น ขณะที่ความรับรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อในการสร้างจิตรกรรมพระมาลัยได้เรียกลงตามความเสื่อมของวรรณกรรม ที่นับวันจะร่วงโรยห่างหายไปจากสังคมไทยทุกขณะ ครอบงำถึงทุกวันนี้เกือบไม่มีผู้รู้จักและเข้าใจอีกต่อไป

จากการศึกษาครั้งนี้ หวังว่าความรู้ที่รับจากการวิจัย จะเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาด้านวรรณกรรมและศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพระมาลัย ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเป็นลำดับต่อไปในอนาคต

⁸กรมศิลปากร, กองโบราณคดี, ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่, วรรณกรรม, หนังสือชุดจิตรกรรมไทยประเพณี, ชุดที่ 001, เล่มที่ 2 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2534), 174 – 175.

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการศึกษา (Goal and objective)

1. เพื่อศึกษา ตีความเรื่องราว ภาพบุคคลและองค์ประกอบอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมอญ
2. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมอญในท้องถิ่นภาคกลาง ทั้งด้านศิลปะ ตำแหน่งการวางภาพ การลำดับภาพ และเนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในภาพเขียนสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์
3. วิเคราะห์ถึงที่มาของความเชื่อและแนวความคิด ในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมอญในแต่ละยุคสมัย โดยศึกษาจากคัมภีร์พระมอญ และวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

สมมุติฐานของการศึกษา (Hypothesis to be tested)

คติความเชื่อและแบบแผนในการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมอญในท้องถิ่นภาคกลาง เชื่อว่าได้รับแรงบันดาลใจสำคัญจากวรรณกรรมร่วมสมัย โดยจิตรกรรมฝาผนังพระมอญในระยะแรกสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 23 น่าจะได้รับอิทธิพลและคติความเชื่อจาก “คัมภีร์มอญสูตร” หรือ “มาเลขยเทววัตถุ” ซึ่งแต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว และ “พระมอญคำหลวง” ที่มีการแปลภาษาบาลีออกเป็นภาษาไทย และแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ซึ่งมีเนื้อหาหลักเน้นให้เห็นถึงผลของการประกอบกรรมดีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเขียนภาพพระมอญภาคมนุษย์ภูมิต่อเนื่องไปถึงภาพภาคเทวภูมิเป็นภาพสำคัญ

ต่อมาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จิตรกรรมพระมอญคงได้รับอิทธิพลจาก “คัมภีร์มอญวัตถุที่ปฏิภา” และ “นิทานพระมอญ” ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายและขยายความเพิ่มเติมเนื้อหา มอญสูตรโดยพิศดาร หรือได้รับแรงบันดาลใจจาก “พระมอญกลอนสวด” ซึ่งแต่งขึ้นเป็นคำ กาพย์ สำหรับอ่านสวดในพิธีต่างๆ ทำให้เรื่องราวของพระมอญถ่ายทอดไปอย่างกว้างขวาง โดยมีเนื้อหาเรื่องราวแบ่งเป็น 3 ภาค คือ ภาคนรก ภาคสวรรค์ และภาคพระศรีอารีย์ แสดงให้เห็นถึง ผลของการประกอบกรรมดีและผลของการประกอบกรรมชั่วเท่าๆ กัน นอกจากนี้คงได้รับ อิทธิพลแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมประเภทโลกศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อความเกี่ยวข้องกับนรก สวรรค์ จิตรกรรมพระมอญสมัยนี้ จึงเขียนเป็นภาพภาคนรกภูมิและภาคเทวภูมิเป็นภาพสำคัญ โดยนิยมวาดสอดแทรกอยู่ในภาพภูมิจักรวาลด้านหลังพระประธานในพระอุโบสถ วิหาร ซึ่ง แบบแผนความนิยมดังกล่าวคงถ่ายทอดมาจากจิตรกรรมจากสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาตอน ปลาย สืบเนื่องถึงสมัยกรุงธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์

จนกระทั่งปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 จิตรกรรมพระ มอญจึงเริ่มเสื่อมความนิยมลงเป็นลำดับ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิดทางพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ คงเกิดขึ้นเฉพาะในเมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร เท่านั้น แต่ตามหัวเมืองรอบนอก การเขียนภาพจิตรกรรมพระมาลัยประดับฝาผนังอาคารศาสนสถานยังคงเป็นที่นิยมต่อมา ทั้งนี้คงมีความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น ซึ่งยังคงนิยมมีสวดและเทศนาเรื่องพระมาลัยอยู่ต่อมา จนถึงราว รัชกาลที่ 7 - 8 ก่อนที่จะค่อยๆ เลื่อมหายไปในรัชกาลปัจจุบัน ตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยประเพณีที่มีส่วนในการสืบทอดเรื่องราวของพระมาลัยยังคงปรากฏอยู่เฉพาะในบางท้องถิ่นเท่านั้น

ขอบเขตการศึกษา (Scope or delimitation of the study)

ขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้ เน้นการศึกษาด้านประวัติมาติยาของจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัยในท้องถิ่นภาคกลาง โดยตรวจสอบเปรียบเทียบกับงานจิตรกรรมฝาผนังในภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งประติมากรรมและจิตรกรรม ซึ่งปรากฏในแหล่งต่างๆ อาทิ สมุดภาพ พระภูกุ ๗ ตามความจำเป็น

ขั้นตอนการศึกษา (Process of the study)

1. เก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสารจากแหล่งข้อมูล คือ

1.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม บันทึกภาพ ฟัง และรายละเอียดภาพจากแหล่งจิตรกรรมต่างๆ

1.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ โดยรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ทั้งด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และวรรณคดี

2. จัดระเบียบข้อมูลและเอกสาร โดยการศึกษา จำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามเนื้อหาเรื่องราวที่ต้องการศึกษา ประเมินค่าและลำดับความสำคัญของข้อมูล โดยแยกข้อมูลสำคัญออกจากข้อมูลทั่วไป

3. ดำเนินการวิเคราะห์วิจัยข้อมูล โดยนำข้อมูลหลักฐานทั้งหมดมาเป็นพื้นฐานในการพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ประมวลความถึงแนวโน้มพัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัยตลอดจนแนวคิดในการสร้างที่สะท้อนจากหลักฐานต่างๆ

4. เขียนเอกสารและเสนอผลงานการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย (Method of study)

ดำเนินการวิจัยแบบพรรณนา (Description Research) ในเนื้อหาที่เกี่ยวกับลักษณะภาพจิตรกรรม อาทิ องค์ประกอบภาพ การลำดับภาพ และเนื้อหาของจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัยแต่ยุคสมัย และใช้วิธีวิเคราะห์ (Analytical Research) ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา วิเคราะห์ตีความความหมาย แนวความคิด คติที่มาในการเขียนภาพจิตรกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการขยายขอบเขตความรู้อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไป
2. ทำให้ทราบถึงพัฒนาการแบบแผนองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัยในท้องถิ่นภาคกลาง
3. ทราบถึงคติที่มา แนวคิด ความเชื่อในการสร้างภาพจิตรกรรมพระมาลัยในภาคกลาง อันสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมในแต่ละยุคสมัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์